

УДК: 343.985.7

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.3.16>

МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ ХУЛІГАНСТВА

Кукшинова О.О.,

к.ю.н., доцент,

завідувачка кафедри ППД,

Навчально-наукового морського гуманітарного інституту

Одеського національного морського університету

ORCID: 0000-0003-0470-6863

e-mail: olga.kukshinova@ukr.net

Заснов І.О.,

здобувач 4 курсу спеціальності 081 «Право»,

Навчально-наукового морського гуманітарного інституту

Одеського національного морського університету

ORCID: 0009-0003-0236-2179

e-mail: ziog2002@gmail.com

Кукшинова О.О., Заснов І.О. Методика розслідування хуліганства.

У статті досліджено особливості методики розслідування хуліганства на сучасному етапі розвитку криміналістики. На підставі вивчення статистичних даних сформульовано висновок про ефективність сучасної методики розслідування даного правопорушення, оскільки протягом останніх років спостерігається тенденція зменшення їх кількості. З'ясовано, що методика складається з трьох складових: криміналістичної характеристики, типових слідчих ситуацій та слідчих версій, алгоритму проведення слідчих розшукових дій в тій чи іншій ситуації і проаналізовано кожен із них в контексті розслідування саме хуліганства. Звернено увагу, що з точки зору криміналістичної характеристики хуліганство у більшості випадків вчиняється чоловіками, у часи відпочинку без попередньої підготовки шляхом цинічних рухів тіла у поєднанні з нецензурною лайкою, публічним оголенням частин тіла, створенням шуму та порушенням спокою громадян. З'ясовано, що комплекс дій, які вживаються на початковому етапі розслідування хуліганства залежить від багатьох факторів, які в сукупності складаються у слідчі ситуації, яких виокремлюють чотири, і які залежать від завершеності діяння, затримання порушника та інших обставин. Проаналізовано кожну зі слідчих ситуацій і наголошено на тому, що найбільш типовими слідчими розшуковими діями, які проводяться у більшості випадків є огляд місця події та допит, і в окремих випадках можуть проводитися пред'явлення до впізнання, слідчий експеримент та проведення експертиз. Дослідження кожної з них показало, що в процесі розслідування хуліганства кожна з них має власні особливості, які пов'язані із специфікою саме даного правопорушення. З огляду на переважне вчинення хуліганства у вечірній та нічний час зроблено висновок, що наразі, в умовах воєнного стану, коли запроваджено комендантську годину, зменшено час, протягом якого найчастіше вчиняються дані діяння, що є однією із причин зменшення їх кількості. На підставі проведеного дослідження сформульовано висновок про важливість проведення подальшого вивчення особливостей розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень.

Ключові слова: хуліганство, криміналістика, розслідування, характеристика, правопорушення.

Kukshynova O.O., Zasnov I.O. Methods of investigating hooliganism.

The article examines the peculiarities of hooliganism investigation methods at the current stage of the development of criminology. Based on the study of statistical data, a conclusion was formulated about the effectiveness of modern methods of investigation of this offense, since in recent years there has been a tendency to decrease their number. It has been found that the methodology consists of three components: forensic characteristics, typical investigative situations and investigative versions, the algorithm for conducting

investigative actions in one or another situation, and each of them is analyzed in the context of the investigation of hooliganism itself. Attention is drawn to the fact that, from the point of view of criminalistic characteristics, hooliganism is in most cases committed by men, during leisure time without prior preparation through cynical body movements combined with obscene swearing, public exposure of body parts, creating noise and disturbing the peace of citizens. It has been found that the set of actions used at the postal stage of the investigation of hooliganism depends on many factors, which in turn make up investigative situations, which are distinguished by four, which depend on the completion of the act, the arrest of the violator and other circumstances. Each of the investigative situations was analyzed and it was emphasized that the most typical investigative search actions, which are carried out in most cases, are the inspection of the scene of the incident and interrogation, and in some cases, presentation for identification, an investigative experiment, and conducting examinations may be carried out. The study of each of them showed that in the process of investigating hooliganism, each of them has its own characteristics, which are related to the specifics of this offense. In view of the predominant perpetration of hooliganism in the evening and night time, it was concluded that currently, in the conditions of martial law, when the curfew has been introduced, the time during which these acts are most often committed has been reduced, which is one of the reasons for the decrease in their number. On the basis of the conducted research, a conclusion was formulated about the importance of conducting further research into the peculiarities of the investigation of certain categories of criminal offenses.

Key words: hooliganism, forensic, investigation, description, offense.

Постановка проблеми. В умовах інтеграції України до Європейського Союзу особливе значення має не лише гармонізація національного законодавства, а й виконання третього Копенгагенського критерію, який передбачає забезпечення ефективності та стабільності основних державних інституцій, особливе місце серед яких посідають правоохоронні органи.

Здійснюючи захист суспільства і держави від правопорушень, дані органи відіграють важливу роль у підтримці правопорядку та реалізації принципу верховенства права. Наявність великої кількості видів правопорушень, за які передбачено відповідальність, створює об'єктивну потребу в дослідженні особливостей методики розслідування кожного з них задля кращого розуміння цього процесу та пошуку можливих недоліків.

Одним із таких правопорушень є хуліганство, яке посягає на громадський порядок і, відповідно, становить загрозу для життя та доброту великої кількості людей. Саме тому важливо звернути увагу на методику розслідування даного кримінального правопорушення.

Стан опрацювання. Дана тема завжди знаходиться у полі зору науковців і стала предметом вивчення великої кількості дослідників, серед яких особливе місце посідають М. Єфімов, Д. Демчишин, В. Артюхова, А. Саковський, Н. Кононенко, А. Лазебний. Досліджуючи іноземних авторів слід відмітити той факт, що предметом їх дослідження найчастіше виступають особливості розслідування саме окремих видів хуліганств, найчастіше – вчиненого під час футбольних матчів або інших спортивних заходів, до них належать Р. Хестер та Н. Паммент.

Метою статті є дослідження особливостей розслідування хуліганства, а саме: аналіз статистичних даних задля розуміння ефективності діяльності правоохоронних органів у розслідуванні хуліганства; дослідження криміналістичної характеристики хуліганства; визначення основних етапів розслідування даного правопорушення; характеристика прийомів та технік які використовуються під час розслідування хуліганства.

Виклад основного матеріалу. Хуліганство завжди належало до категорії кримінальних правопорушень і притягнення до відповідальності за його вчинення було передбачено ще ст. 206 Кримінального кодексу УРСР, який діяв на території України з 1961 по 2001 рік. Кримінальний кодекс України 2001 року (далі КК України) не став виключенням і також відніс хуліганство до протиправних діянь і передбачив відповідальність за нього відповідно до ст. 296.

Попри наявність більше ніж 60 років практики розслідування даних правопорушень, доцільним вбачається дослідження саме досвіду незалежної України, що пов'язане з суттєвим оновленням як кримінального так і кримінально-процесуального законодавства і відмовою від практик та методик, характерних для радянської правоохоронної системи.

Аналіз статистичних даних, зокрема Звіту національної поліції України за 2022 рік свідчить про різке зниження кількості хуліганства у 2022 році на 42% (з майже 1, тис. до 1,1 тис.). Дана обставина пов'язана, в-першу чергу, із початком війни і є характерною для всіх правопорушень яких у 2022 році було вчинено на 14% менше, ніж у 2021 [1].

З іншого боку, важливо звернути увагу на загальну тенденцію зменшення кількості вчинення хуліганства, яка спостерігається протягом останніх 20 років.

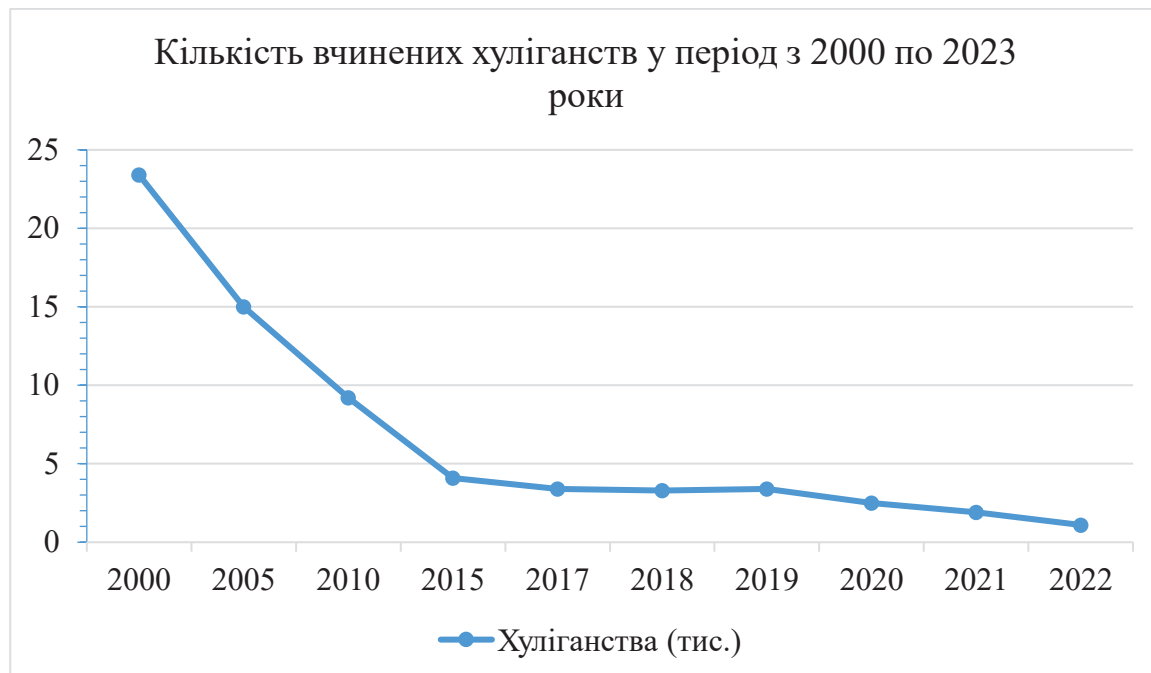

Рис. 1.1 Кількість вчинених хуліганств з 2000 по 2023 рік (складено авторами за джерелами [1], [2])

Наявність даної тенденції свідчить про ефективність наявної методики розслідування хуліганства, адже відповідно до ч. 3 ст. 50 КК України метою покарання окрім кари є також загальна і спеціальна превенція, тобто запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами [3].

Що стосується самої методики розслідування хуліганства, то слід звернути увагу на той факт, що більшість дослідників, до яких належить і Пряхін Є., схиляються до думки, що інформаційною основою для розробки методики розслідування будь-якого кримінального правопорушення є сукупність трьох елементів: криміналістична характеристика, типові слідчі ситуації та слідчі версії і алгоритм проведення слідчих розшукових дій (далі СРД) в тій чи іншій ситуації [4, с. 23].

Поділяючи дану точку зору, вважаємо доцільним розглянути кожен із зазначених елементів в контексті методики розслідування саме хуліганства.

Першим елементом, на який слід звернути увагу, є криміналістична характеристика, значення якої полягає в тому, що вона містить взаємозв'язки між ознаками кримінальних правопорушень за допомогою чого стає можливим формування тактичних рекомендацій щодо розслідування правопорушень. Найчастіше до складових криміналістичної характеристики відносять спосіб учинення, предмет посягання, обстановку вчинення, слідову картину, особу потерпілого, особу злочинця [5, с. 147].

Спосіб учинення хуліганства характеризується тим, що лише чверть даних діянь вчиняється за попередньою підготовкою, класичним прикладом якої є футбольне хуліганство, коли заздалегідь відомі час та місце проведення заходів. Дослідивши статистичні дані, М. Єфімов дійшов висновку, що найбільш розповсюдженими способами вчинення хуліганства є цинічні рухи тіла у поєднанні з нецензурною лайкою, публічне оголення частин тіла, створення шуму та порушення спокою громадян [6, с. 209].

Предмет посягання хуліганства є доволі дискусійним питанням, з огляду на те, що з точки зору кримінального права дане діяння належить до безпредметних, тоді як з позиції криміналістики предмет має місце і полягає у матеріальній обстановці, що зазнала пошкодження внаслідок суспільно небезпечного діяння, наприклад: пошкодження одягу, майна, меблів тощо.

Щодо обстановки вчинення хуліганських дій, то близько 60% з них вчиняються у громадських місцях, до яких відносяться парки, вулиці, сквери та інші місця, що перебувають у загальному користуванні людей. За часовими межами, найчастіше дані правопорушення вчиняються з 18:00 до 02:00 [7, с. 81].

З огляду на переважне вчинення хуліганства у вечірній та нічний час можна дійти висновку, що наразі, в умовах воєнного стану, коли запроваджено комендантську годину, зменшено час, потягом якого найчастіше вчиняються дані діяння, що є однією із причин зменшення їх кількості.

Слідова картина хуліганства характеризується наявністю одночасно як матеріальних так і ідеальних слідів. При застосуванні сили під час вчинення хуліганства утворюються матеріальні сліди безпосереднього контакту злочинця або знаряддя злочину з об'єктами матеріального світу. Окрім цього на місці вчинення можуть залишатися сліди-предмети, зокрема, ті, що стали знаряддями вчинення, а також сліди-речовини, такі як кров.

Особа потерпілого та особа правопорушника більшістю дослідників розглядаються у нерозривній єдності. Що стосується потерпілого, то їх можна поділити на 3 групи. До першої групи належать потерпілі, поведінка або зовнішність яких є провокуючою, наприклад, представники певних неформальних угруповань. До другої відносять випадки, коли поведінка потерпілого сприяє вчиненню правопорушення, наприклад, коли він не чинить опору. До третьої групи належать потерпілі, правомірною поведінкою яких є підставою для вчинення правопорушення [8, с. 125].

Особливістю хуліганства можна вважати той факт, що у майже 99% випадків дане діяння вчиняється чоловіками, віком від 18 до 30 років, 30% яких офіційно не працевлаштовані. Проте в залежності від ситуації дані показники можуть відрізнятися. Встановлено, що наразі такий специфічний вид правопорушення як футбольне хуліганство вчиняється саме підлітками [9, с. 369].

Переходячи до розгляду типових слідчих ситуацій, необхідно відмітити, що під ними слід розуміти характеристики інформаційних даних, котрі має слідство на конкретному етапі розслідування, і які відрізняються в залежності від конкретного виду кримінального правопорушення.

Перелік питань, які підлягають з'ясуванню і сукупність яких впливає на ту чи іншу слідчу ситуацію доволі обширний і включає в себе: по-перше, питання, що стосуються вчиненого діяння, такі як спосіб, місце, час, наслідки, які в свої сукупності дають змогу говорити про те, що вчинене діяння належить до хуліганства; по-друге, питання, що стосуються особи правопорушника такі як вік, стать, мотив, знаряддя вчинення, спосіб вчинення [10, с. 272].

Загалом, більшість дослідників, до яких належить А. Саковський, звертають увагу про можливість виникнення 4 типових слідчих ситуацій на початковому етапі розслідування. В залежності від завершеності діяння, затримання порушника та інших обставин можливі такі типові слідчі ситуації:

1. Найбільш повна слідча ситуація, коли хуліганські дії були припинені, особи, які їх вчинили, відомі і затримані, наявні свідки, потерпілі та матеріальні сліди. В даному випадку зазвичай проводяться такі слідчі розшукові дії як огляд місця події; встановлення особи затриманих; встановлення ознак хуліганства в їх діях; виявлення джерел доказів; забезпечення збереження матеріальних доказів.

2. Відрізняється від першої ситуації тим, що особи продовжують вчиняти правопорушення, що характерне для діянь, які вчиняються саме групою осіб. В даному випадку, першочерговими заходами мають стати припинення хуліганських дій та затримання підозрюваних з їх подальшим оглядом. Також необхідно встановити джерела доказів і вжити заходів для їх збереження.

3. Третя слідча ситуація має місце тоді, коли правопорушник зник з місця події і наявні ідеальні сліди, що залишилися у пам'яті свідків та потерпілих. Найбільш характерною ця ситуація є в тих випадках, коли хуліганство вчинено в малолюдних місцях, де не було здійснено належного опору. Першочерговими завданнями має стати встановлення особи, підозрюваної у вчиненні правопорушення і вжиття заходів для затримання по гарячих слідах.

4. Найменш повна слідча ситуація, яка характеризується відсутністю достатньої інформації. Виникає в тих випадках, коли знайдено сліди хуліганських дій, проте немає підозрюваних, свідків та потерпілих. Основними діями мають стати огляд місця події, пошук матеріальних слідів та збір інших даних, які допоможуть встановити особу порушника [11, с. 48].

Наступним важливим в контексті даного дослідження елементом є специфіка проведення окремих слідчих розшукових дій та їх значення для розслідування хуліганства. Як можна зрозуміти із зазначеного вище, основними СРД при розслідуванні хуліганства є огляд місця події та допит,

проте в більшості випадків проводяться такі СРД, як пред'явлення до впізнання, слідчий експеримент та проведення експертиз, саме тому важливо звернути увагу також і на їх особливості.

Відповідно до ст. 237 Кримінального процесуального кодексу України основною метою проведення огляду є виявлення та фіксація відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення, проте порядок та особливості огляду саме місця події залежать від кримінального правопорушення, яке розслідується [12].

Говорячи безпосередньо про хуліганство, слід відмітити той факт, що більшість дослідників, зокрема М. Єфімов наголошують на тому, що в процесі огляду місця події важливо чітко визначити межі огляду, оскільки злочинці можуть переміщуватися великою територією у процесі вчинення правопорушення. Найчастіше використовується саме концентричний метод огляду, оскільки доволі важко визначити точне місце вчинення хуліганства [13 с. 78].

Специфіка допиту в процесі розслідування хуліганства полягає в тому, що у більшості випадків він є основною слідчо-розшуковою дією, за допомогою якої найчастіше отримується інформація про особу злочинця та подію злочину. Щодо способу проведення допиту, то він є класичним і полягає в тому, що спочатку допитувана особа викладає всі відомі їй дані у формі вільної розповіді, після чого, з метою уточнення, слідчий може ставити питання для з'ясування окремих обставин, таких як привід для вчинення хуліганства, реакцію оточуючих та інші. [14, с. 175].

Пред'явлення до впізнання та слідчий експеримент набувають особливого значення в процесі розслідування хуліганства, вчиненого групою осіб, адже в таких випадках необхідно визначити всіх осіб, що брали участь у вчиненні правопорушення та з'ясувати роль кожної з них. Слідчий експеримент полягає в тому, що підозрюваним пропонується виїхати на місце події і засвідчити, яким чином і де вони вчиняли певні дії. Якщо особа не може продемонструвати конкретне місце вчинення хуліганських дій та не показує відповідні їм дії, то зрозуміло, що злочин учинено іншою особою.

Щодо судових експертиз слід відмітити, що попри наявність великої їх кількості, найчастіше при розслідування хуліганства призначаються такі, як судово-медична – для визначення тяжкості тілесних ушкоджень, судово-біологічна – для встановлення виду досліджуваних речовин, судово-психіатрична – для визначення питання щодо осудності підозрюваного, балістична та експертиза холодної зброї – в тому випадку, якщо хуліганство вчинялося із використанням зброї [15, с. 133].

Висновки. На підставі проведеного дослідження можна дійти висновку, що наразі методика розслідування хуліганства являє собою унікальний, розроблений, і головне, дієвий механізм боротьби з даною категорією правопорушень. Аналіз криміналістичної характеристики дає підстави стверджувати, що більшість хуліганств вчиняються у громадських місцях у часи відпочинку без попередньої змови. Проведення тих чи інших слідчих дій, використання тих чи інших прийомів і методів залежить від багатьох факторів, таких як наявність відомостей про правопорушника, його затримання, наявність свідків, в залежності від яких складаються чотири типові слідчі ситуації. Подальші дослідження в цьому напрямку мають бути спрямовані на дослідження і розробку окремих слідчих ситуацій, а також процес розслідування окремих, специфічних форм хуліганства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2022 році. URL: https://media-www.npu.gov.ua/npu-pre-prod/sites/1/%20%D0%9D%D0%9F%D0%A3%20%D0%B7%D0%B0%202022%20%D1%80%D1%96%D0%BA_pdf (дата звернення 01.02.2024).
2. Статистичний щорічник України за 2021 рік Державна служба статистики України. URL: <https://stat.gov.ua/sites/default/files/2023-07/> (дата звернення 01.02.2024).
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 31.
4. Пряхін Є.В. Криміналістичні засоби та методи розслідування кримінальних правопорушень. *Навчальний посібник*. Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів. 2022. 164 с.
5. Войчишена М.В. Криміналістична характеристика як наукова категорія методики розслідування кримінальних правопорушень. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 3(64). С. 146–152.

6. Єфімов М.М. Способи вчинення хуліганства як елемент криміналістичної характеристики злочину. *Право і суспільство*. 2011. С. 206–210.
7. Демчишин Д. А. Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання хуліганству в Україні: *монографія*. Одеса. Видавництво «Юридика». 2023. 152 с.
8. Артюхова В.В. Потерпілі від хуліганства (за матеріалами узагальнення судової практики). *Наука і правоохорона*. 2016. № 2(32). С. 122–127.
9. Hester R., Pamment N. 'It's become fashionable': Practitioner perspectives on football hooliganism involving young people. *International Journal of Police Science & Management*. 2020. № 22(4). С. 366–377.
10. Криміналістика: Підручник / Кол. авт.: В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та ін. / За ред. проф. В.Ю. Шепітька. 4-е вид., перероб. і доп. Харків.: Право, 2008. 464 с.
11. Саковський А.А., Курята К.Л. Особливості типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування хуліганства, вчиненого групою осіб. *Colloquium-journal: Jurisprudence*. 2020. № 14(66). С. 47–49.
12. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 14 квітня 2012 року № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 9-10. С. 474. Ст. 88.
13. Єфімов М.М. Організація і тактика проведення огляду місця події при розслідуванні хуліганства. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 1. С. 76–79.
14. Кононенко Н.О. Організаційно-тактичні особливості допиту потерпілих і свідків при розслідуванні хуліганства, учиненого під час спортивно-масового заходу. *Право і суспільство*. 2015. № 4. С. 172–177.
15. Лазебний А. Форми використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів проти громадського порядку. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*, 2015. № 4/1(14). С. 131–134.